

מפגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

גיליון מיוחד בנושא

עבודה חינוכית-טיפולית עם בני נוער בסיכון ובמצוקה

פתח דבר: להביט אחורה בתקווה

נורית לוי

פתח דבר: להביט אחורה בתקווה

נורית לוי

25 שנות עשייה נמרצת של המסלול לטיפול וקידום נוער במכללת בית ברל הן ללא ספק נקודת ציון הראויה להתייחסות חגיגית. חוברת זו של "מפגש" מוקדשת כולה למסלול ומתמקדת בהיבטים השונים של תחום העיסוק שלקראתו הוא מכשיר. החוברת מצטרפת בכך ליום העיון שנערך ב-26 בנובמבר 2008 – שגם הדים ממנו תמצאו בחוברת – ושני אלה מזמנים מבט פנורמי ומעמיק כאחד על היקף העשייה, ההתלבטויות וההישגים, על תת-קבוצות של אוכלוסיות במצוקה, על מחקר בתחום הטיפול בנוער בסיכון וקידומו ועל שיטות התערבות ייחודיות ועדכניות שמתפתחות בשדה.

עמותת "אפשר" ומערכת "מפגש" מגשימים שוב את אחד מעקרונות מדיניותם, בהחלטה שמתנתם למסלול תהיה חוברת שכולה מאמרים אקדמיים, המוקדשים לעיון חוקר, ביקורתי וחדשני בשדה הפעילות של טיפול בנוער בסיכון וקידומו. זהו שי הולם ומבורך, וחשוב מכול – תרומה חיונית לביסוס מעמדו המקצועי של המסלול בפרט, ותחום העיסוק בכלל. מטבע הדברים לא נעדרות מהחוברת גם הסוגיות הבעייתיות המלוות את המסלול לאורך רבע מאה(!), ולא רק שטרם נמצא להן פתרון, אלא שהן מסכנות את קיומו במתכונתו המוכרת.

למען השקיפות, אקדים ואומר שיש לי נגיעה אישית עמוקה בכל הנוגע למסלול לטיפול וקידום נוער. במשך 22 השנים האחרונות שימשתי כמרצה במסלול, ובמשך שמונה שנים מתוכן עמדתי בראשו. כלומר אני לא רק מכירה לפני ולפנים את הסוגיות המלוות את קיומו ואת השלכותיהן, אלא שיש לי גם עניין אישי בהן, וזאת גם לאחר שפרשתי מהמכללה. עריכתה של חוברת זו היא מעין סיכום לשנות פעילות ממושכות, ועל כן גם הזדמנות לנקוט עמדה בפרהסיה בנושאים המרכזיים העומדים על הפרק. ברצוני להתייחס אפוא לכמה עניינים עקרוניים, הנמצאים בימים אלה ממש במוקד המאבק.

פרופי דרורה כפיר, ממניחי היסוד של המסלול ומי שעמדה בראשו בראשית דרכו, מעידה במאמרה כי מטרת הקמתו של המסלול הייתה להכשיר אנשי מקצוע שיהיו "בעלי נקודת מבט מקצועית-מדעית בשילוב אחריות חברתית-אנושית [...]

ובעלי כלים ומיומנויות למתן שירות לאוכלוסייה ייחודית של נוער וצעירים במצוקה [...] [שידעו] ליישם פתרונות מוכרים ולחפש ולהתאים לנער ולצעיר פתרונות חדשים [...] בזה כוחו של המסלול הבין-תחומי" (המנחם וכפיר, 1994). הידע התיאורטי והיישום המעשי הנדרשים כדי לעמוד באתגרים הרבים העולים ממאמרה של ד"ר חנה חימי, ראש המסלול היום, כמו גם מהמאמרים האחרים בחוברת, לא נמצאו בדיסציפלינה זו או אחרת, והיה צורך לייצר מקצוע שיספק מענים לבעיות ולצרכים האופייניים לגיל ההתבגרות ולתופעות הסביבתיות-חברתיות שגורמות בו מצוקה. השילוב בין עקרונות ושיטות מתחומי הדעת הרלוונטיים, המשתקף למשל מתוך ההרכב המקצועי של המרצים במסלול מתחילת דרכו ועד היום, יצר את המזיגה הייחודית שעל שכלולה אנחנו עדיין עמלים.

לית מאן דפליג שהמשימה הראשונה מוטלת לפתחם של אנשי החינוך הפורמלי – מורים, יועצים חינוכיים, מנהלים, מפקחים וקב"סים; מהם מצופה, שיזהו את איתותי המצוקה בשלביהם המוקדמים וידעו לגייס שיטות הוראה ותמיכה בתוך כותלי בית הספר או להזעיק עזרה מהסוכנויות השונות המשמשות מעטפת מקצועית של בית הספר. לכן חשובות לאין ערוך תכנית ההכשרה לאנשי הוראה שאותה מתארת במאמרה ד"ר מיכל ראזר, ותכניות דומות במכללות אחרות. מכאן גם החשיבות בפתיחת שערי המסלול בבית ברל בפני תלמידי החינוך הפורמלי במכללה.

סוד ידוע הוא שבתי הספר של היום מתקשים לעמוד במטלות ובציפיות הרבות המופנות כלפיהם, ואין ספק שבכל בית ספר רשומים תלמידים אחדים שמצוקתם לא זוכה להתייחסות הולמת, או שהצוות החינוכי "הרים ידיים" ולא מצליח למצוא להם מענה – שני מצבים שמסמנים בבירור תחילתה של הידרדרות, אשר בהיעדר התערבות הולמת, אין לדעת עד היכן תגיע. לכן, כפי שאמרה ד"ר תילי וגנר, ראש בית הספר לחינוך, בדברי ברכתה בכנס, חיוני שיהיה "חיבור גדול יותר בין עולמכם [טיפול וקידום נוער] ועולם החינוך כפי שאני מכירה אותו".

באותה מידה שחשובה תרומתו של המסלול לפרחי ועובדי החינוך – חשוב שעובדי טיפול וקידום נוער יהיו מצויים בחשיבה החינוכית והפדגוגית ויכירו את עולם המושגים, את הערכים ואת דרכי ההתנהלות של בית הספר מן הפן המקצועי שלו; זאת כדי שייטיבו לנהל את התערבויותיהם למען בני נוער שאינם מוצאים את דרכם בארגון הפורמלי. מכאן ההיגיון שהנחה את מקימי המסלול למקם אותו בתוככי בית הספר לחינוך, המעוז שהוא יהיה בו לעד חריג ו"לא נורמטיבי", בדיוק כמו האוכלוסייה שהוא מייצג.

צודקת פרופ' כפיר בטענתה, שעד כה לא עשינו די בחקר הלמידה מהצלחות (רוזנפלד, 1997), כדי לנסח ביתר דיוק את מה ש"עובד" ולהכשיר את הסטודנטים בהתאם. יש לקוות כי בעתיד, כשתיכתבנה עבודות גמר של בוגרי התואר השני, יימצאו בהן מחקרים כאלה.

ואולם זו אינה הבעיה היחידה של המסלול. לעניות דעתי סובל המסלול כמעט משנתו הראשונה מהמתח האינהרנטי הקיים בין עולם החינוך, הוותיק והמבוסס,

האוניברסלי וה"יודע" מה ואיך, לבין עולם הטיפול, ה"צעיר", הספקן, המתייחס בדרך כלל אל מי שנתפסים כחלשים, חריגים, כמי ש"אינם מוצאים את עצמם" – עולם שעצם קיומו מצביע על כשלים של מערכות אחרות (אישיותיות, משפחתיות, קהילתיות, חברתיות וחינוכיות). מכאן לדעתי נובעות חלק מבעיות היסוד, וביניהן היחס הדו-ערכי למסלול בתוך המכללה ומחוצה לה. מייסדיו של המסלול, שהיו מודעים לקשיים, סמכו על כוחו לשרוד, אך כידוע, לא די לו לגוף במזון ובמים; כדי לשגשג הוא זקוק גם לחום, לביטחון ולקבלה, ועל אלה הוא עדיין נאבק.

בתוך המכללה התרכז המאבק בוויכוח אם טיפול הוא בסך הכול "פדגוגיה אחרת" או שהוא תחום ידע העומד בפני עצמו. אין זה ויכוח תאורטי או סמנטי גרדא, באשר יש לו השלכות מרחיקות לכת על מידת הצורך בקיומו הנפרד, כלומר על אוטונומיה ועל אבחנה בין שני התפקידים החברתיים – הטיפולי והחינוכי. תחום העיסוק שלו מכיל קשת של תפקידים, כגון: טיפול, סיוע, העצמה, חינוך, הגנה, סנגור ופיתוח מיומנויות חברתיות ותקשורתיות (גרופר, 2007).

המאבק הנוכחי על שינוי שמו של המסלול, תוך הסרת המילה "טיפול" מכותרתו, מתעורר באיחור של 15 שנים, שבהן נמנעה המכללה מלנהל באופן מוצהר את הוויכוח המקצועי מול הגורמים הרלוונטיים. גם אם השיקולים להימנעות זו היו נכונים לאותו זמן, הרי הנזק שנגרם בעטייה לטווח הארוך הוא מדאיג: דרישתו של משרד החינוך משמעותה טשטוש המציאות והתכחשות לכובד משקלם של המספרים הקשים והעובדות המרות המוצגים במאמרה של ד"ר חימי. קשה להבין מדוע אין המשרד רואה בברכה את העובדה שבחסותו מתפתח תחום אקדמי אשר נועד להעניק לבני נוער שירותים שהמערך החינוכי אינו יכול להציע להם. אין זה מובן מדוע הוא דורש מהמסלול להתכחש למה שמייחד אותו, ובעצם למה שנעשה בשטח בפועל.

כוחו וייחודו של **טיפול** בבני נוער, על אפיוניי השלב ההתפתחותי שבו הם מצויים, הוא בשני עקרונות המגדירים "טיפול": הראשון הוא אופיו של הקשר, הנתפר בהתאמה אישית, מדודה ומותאמת לצרכיו של הנעזר ולכוחותיו; הוא מתקיים לרוב על בסיס וולונטרי, כל עוד לנעזר יש בו צורך, ומתנהל מתוך גמישות אשר מאפשרת התאמה ושינוי המתבקשים מתוך ההיכרות של העוזר עם הנעזר ושל הנעזר עם כוחותיו ומגבלותיו; העיקרון השני הוא המבטא את השונות המכרעת שמבחינה בין מטפל ומחנך: אמות המידה היחידות הרלוונטיות בטיפול הן אלה האישיות, של הנעזר. המטפל אינו מעריך, נותן ציונים ועורך השוואות, גליות או סמויות, לאחרים. הוא אינו מחויב לאמות מידה של סקרים בית ספריים, פוליטיים, לאומיים או אוניברסליים. הישגיו של הנעזר נמדדים רק ביחס לעצמו ולמטרות שאותן הוא שואף להגשים. הוא אינו עומד בתחרות ואינו חשוף לסנקציות, לגינוי או לעונש, אם "יאכזב". הקשר שלו עם העוזר איננו תלוי בהישגיו אלא ברצונו לקיים אותו. זוהי תפיסת עולם אחרת, שמאפשרת לצעירים במצוקה מכל סוג שהוא, למצוא תמיכה בקשר שאיננו שיפוטי, ולנוח לפרק זמן מתחושות הכישלון המלוות אותם – שהן כידוע המכנה המשותף הרחב ביותר המאפיין את האוכלוסיות המטופלות בקידום נוער.

את המיומנויות המאפשרות קיומו של קשר כזה, על דקויותיו והקשיים האישיים והאתיים שהוא מעורר, לומדים במסלול בתאוריה וגם במעשה, תוך התנסות והדרכה אישית לאורך ארבע שנים. הן נקנות בעבודה אישית יסודית ותובענית, המחייבת חשיפה של הקשיים האישיים והתמודדות עמם וכן הפנמה של תפקיד (role) שונה ולא מוכר. (זוהי אגב הסיבה שבגללה התנגדתי תמיד שתלמידי המסלול ילמדו בו-זמנית גם לתעודת הוראה. בעיניי אין זה אפשרי להפנים באמת בו-זמנית שתי גישות ערכיות שונות כל כך.) בלא מיומנויות אלה, של יצירת קשר תואם, אבחון דיפרנציאלי, הסכם מודע, קביעת מטרות אישיות לשינוי, התאמת שיטת התערבות ואחזקת הקשר (הפרטני או הקבוצתי) באופן מושכל – לא יתרחש השינוי שיעזור לבני נוער לצאת ממעגלי המצוקה. מכאן, לדעתי, נכונות המכללה להשמיט את המילה "טיפול" משמו של המסלול ומהתעודה המקצועית המוענקת לבוגריו עם סיום לימודיהם, תהיה בעצם התכחשות לערך המוסף שהמסלול מביא לשדה והעלמת מהותה הייחודית של העבודה הנעשית בפועל בשטח. אני מקווה שהגורמים הקובעים בעניין יתעשתו, פן ההכשרה החשובה הזו שהמכללה פיתחה וטיפחה לאורך 25 שנים, תינזק ללא תקנה.

גם מחוץ למכללה לא נעשה די כדי לבסס את תחום העיסוק הייחודי כעמוד התווך של הטיפול במצוקותיהם של בני נוער. ד"ר חימי כותבת במאמרה: "דו"ח ועדת שמיד (שמיד, 2006), קובע כי לאנשי המקצוע המטפלים בילדים ונוער בסיכון ובמצוקה אין די ידע והכשרה לסייע בפתרונות, כל זאת מבלי להתייחס למחסור בכוח אדם בכל הרמות ובעיקר ברמת המנהיגות המקצועית. התייחסות זו של הוועדה רומזת לחסר בהכשרה של מומחים לעבודה עם בני נוער במצבי סיכון". הפועל היוצא מקביעה זו, המעידה על צורך שאין לו מענה מספיק, הוא חיזוקו וביסוסו של המסלול וטיפולם של עוד כמה מסלולים דומים לו בתפיסתם ובהכשרתם במכללות אחרות.

המצב נכון להיום הוא שבהיעדר חקיקה המגדירה את תחום העיסוק ואת ההכשרה הנדרשת, ובהיעדר הגדרה של משרות ספציפיות שאותן יכולים למלא רק בעלי הכשרה מתאימה, נוצרה מציאות שמאפשרת למסגרות שונות העוסקות בנוער במצוקה (כגון: משפחתונים, מועדוניות ומסגרות עלם למיניהן), לקבל לעבודה מועמדים בעלי הכשרה חלקית, לעתים לא רלוונטית, ולעתים – מועמדים חסרי הכשרה כלל. גם בפנימיות ובהוסטלים, מסגרות שבהם חוסים כיום אך ורק בני נוער במצוקה, לעתים קרובות כאלה שהוצאו מן הבית בחסות חוק, עובדים מדריכים רבים שאין להם הכשרה כלל. עלויות העסקתם הזולות של מדריכים אלו עולות ביוקר רב, משום שהם נשחקים במהירות ועוזבים, הם עושים טעויות רבות, לעתים קריטיות, ולמרות רצונם הכן – אינם מסוגלים להעניק לחוסים את העזרה המקצועית שהם כה זקוקים לה ושכדי לקבלה הם נמצאים במסגרת אלו.

הגופים המנהלים והמפקחים וכן הרשויות הממסדיות המקצועיות מעלימים עין בעקביות ממצב זה ומשלימים אתו, לאו דווקא בשל הקושי לגייס עובדים מקצועיים

דוגמת בוגרי המסלול, אלא בשל העדפת האינטרסים של הבעלים (גם אלה פרות ההפרטה...), ובעיניי, הם חוטאים בכך חטא מוסרי.

ביחידות לקידום נוער מתקבלים אמנם בוגרי המסלול לעבודה, אך הם אינם מהווים את השדרה המובילה של היחידה, להפך – הם המיעוט (ראו מאמרה של פרופ' כפיר). מתוך השקפה עקבית הדוגלת בעבודה בין-מקצועית, במיוחד בתחום זה, אני מסכימה לחלוטין עם דבריהם של להב ושמשי (2003), המסבירים את הרציונל בתמהיל של בעלי מקצועות שונים ביחידות לקידום נוער. אולם הרכבו של התמהיל, דהיינו רק 13% בוגרי טיפול וקידום נוער ו-50% בוגרי מדעי החברה + עובדים סוציאליים, נראה לי תמוה. במיוחד הוא מוזר לאור העובדה שעובדים סוציאליים, כידוע, "מטפלים" בבני הנוער בזכות וברשות, ומוכיחים בכך את הבנתם של להב ושמשי עצמם, כי לבני הנוער אכן יש צורך גם בטיפול.

למרות כל אלה המסלול חי ומשגשג, ובעשרים השנים האחרונות הוא מוציא לשוק העבודה כ-30 עובדים מיומנים כל שנה, עובדים שמהווים תגבורת פוטנציאלית לתחום. כמה חבל שחלק מהם מרגישים צורך להסב את מקצועם, רובם לעבודה סוציאלית ולקרימינולוגיה, כדי למצוא תעסוקה ההולמת את כישוריהם והכשרתם. גם בתחום זה יש עבודה רבה המונחת לפתחה של המכללה: אף שהם נושאים תואר אקדמי, אין בוגרי המסלול מתקבלים כמובן מאליו ללימודי תואר ראשון בכל האוניברסיטאות ונדרשים לעתים לגשת שוב לבחינות הפסיכומטריות. גם כאשר הם מתקבלים – ההכרה בקורסים של המכללה אינה תמיד על פי הנוהג המקובל ביחסים בין מוסדות אקדמיים, וההכרה בקורסים אלה ואחרים נקבעת על פי שיקולי דעת שאינם אוהדים, בלשון המעטה. בכך אני רואה הבעת חוסר אמון במכללה, ולא דווקא במסלול, שבוגריו זוכים להערכה רבה על הידע שהם מפגינים ועל הכלים שברשותם לעבודת השדה.

ובכל זאת – העתיד נראה מבטיח, כי, כפי שעלה גם ביום העיון, התהליך שהחל לפני 25 שנה אינו ניתן לעצירה: המסלול ממשיך להתפתח, תכנית התואר השני תוגש בקרוב מאד לאישור המועצה להשכלה גבוהה, ואין ספק שהיא תביא לקידומו של המסלול. ארגון הבוגרים אמנם מתקשה להמריא, אבל גם הוא בוודאי יתעשת בקרוב ויתחיל למלא את ייעודו (להוות מסגרת התייחסות פרופסיונלית, לדאוג למיסוד המקצוע ולקידומו ולייצג את עובדי טיפול וקידום נוער באשר הם בפני כל ממסד). הקוד האתי נמצא בשלבים מתקדמים של ניסוח, ומאמרו של ד"ר עמנואל גרופר, שהוא ממנסחי הקוד הבין-לאומי וממוביליו בארץ, מציג את התשתית הרעיונית ומנמק את חשיבותו במיסוד העיסוק כפרופסיה. כתב העת "מפגש" הפך בהנהגתו של ד"ר המנחם להיות למשאב של ידע תאורטי בתחום, וטובי החוקרים בארץ רואים בו במה נאותה לפרסום, ולהוכחה – חוברת עשירה זו, שאינה סתם אוסף של מאמרים טובים, אלא שלב נוסף באמירה פרופסיונלית ברורה. המחקר המצטבר מתחיל אם כן להתגבש לכלל גוף ידע דיסציפלינרי, והתהליכים הפורמליים להסדרת מעמדו החוקי של המקצוע אינם אלא עניין של זמן.

באופטימיות ומתוך תקווה ואמון שהחיוניות על שתי משמעויותיה – הכרחיות וחיות כאחד – ימשיכו ללוותם, אני נפרדת מידידי הטובים בסגל, שהיו לי שותפים לדרך ומקורות לידע ולעידוד, מהמדריכים שאתם עבדתי בכובעים שונים. גם מתלמידי הרבים, שמהם למדתי רבות, אני נפרדת, ומהמכללה, שהייתה ביתי הראשי במשך שליש מחיי, ואין זו תקופה מבוטלת. אני מודה לכולם על השנים הפוריות והמאתגרות שעברנו ביחד, ואמשיך לצפות בעניין רב ובהנאה בהתפתחויות העתידיות.

* * *

ועתה למאמרים שבחוברת. החוברת מורכבת מארבעה חלקים: הראשון והשני עוסקים בהתבוננויות על התחום, הן מהיבט ההכשרה והן מהיבט הנעזרים: פותח אותם מאמרה של פרופ' דרורה כפיר, היום חוקרת בכירה ביחידת המחקר של המכללה. דבריה מתייחסים למשמעותה של ההתמקצעות הנדרשת מהעובדים עם נוער, החל בהכרה של הצורך בהכשרה אקדמית ועד לגיבושה של תכנית לימודים לתואר שני, תכנית שבוגריה יהוו בעתיד את שדרת המנהיגות המקצועית הנחוצה כל כך.

ד"ר חנה חימי, ראש המסלול לטיפול וקידום נוער במכללת בית ברל, מתארת במאמרה את התפתחות ההכשרה, על תפיסתה ויעדיה, ומדגישה את ההתחדשות בתכנית הלימודים המעודכנת של המסלול; זאת לאחר שבשנתיים האחרונות, בעקבות התארגנות מחודשת של מבנה תכניות ההכשרה במכללות להוראה (אריאב, 2006), התרחשה עבודה אינטנסיבית שהבנתה מחדש את תכניות הלימודים. התארגנות מחודשת זו הייתה בעצם תהליך של ביקורת עצמית, עדכון וקביעת סדרי עדיפויות חדשים גם למסלול. המתווים החדשים שאושרו על ידי המועצה להשכלה גבוהה משקפים את התפיסה המנחה את המסלול – שילוב ייחודי של קורסים מעולם החינוך עם קורסים מעולם הטיפול, שילוב שהוא לב לבו של המסלול.

ד"ר עמנואל גרופר פורס יריעה רחבה של דיון פילוסופי ותכנית עשייה סביב התגבשותו של קוד אתי גם בחו"ל וגם בארץ.

ד"ר מיכל ראזר מציגה את תכנית ההכשרה לאנשי חינוך המלמדים אוכלוסיות על סף נשירה. התפקוד בבית הספר הוא אחד מאמות המידה האוניברסליות להערכת איכות ההסתגלות וההתפתחות של בני נוער, ועל כן הוא אמור להיות גם הגורם המצביע על סימני ההתדרדרות הראשונים. טיפוח מודעותם של מורים ומנהלים והקניית שיטות הוראה ודרכי עבודה עם בני נוער המאותתים מצוקה, התערבות תומכת ומובנית המבוססת על זיהוי צרכיו של הנוער הפוטנציאלי ועבודה משולבת עם בעלי מקצוע רלוונטיים – כל אלו עשויים לחולל את ההבדל ולמנוע נשירה.

ד"ר עדנה קפל-גרין ופרופ' יוליה מירסקי מציגות מסגרת חינוכית-טיפולית בירושלים, שכל מטרתה לשמש בית לנוער במצוקה, והיא מתנהלת על פי מודל המשלב עבודה חינוכית עם עבודה טיפולית בבני נוער שנפלטו מכל מערכת נורמטיבית, ומוצאים בתחנה אחרונה זו הזדמנות לחזור לדרך חיים נורמטיבית.

בחלקה השלישי של החוברת מובאים שני מאמרים המציגים עבודה עם שתי אוכלוסיות שונות מאוד: ימית אלפסי, ד"ר מיכל קרומר-נבו ופרופ' שפרה שגיא כותבות על בני נוער העוסקים בסחר סמים, וד"ר איתי הס, פרופ' תמר הורוביץ ופרופ' שונית רייטר כותבים על הקשר בין למידה חברתית ואלמות בקרב נוער בדווי. שני המאמרים עוסקים בתת-קבוצות של אוכלוסיות נוער במצוקה. בעבודה הנדרשת עם כל אחת מתת-הקבוצות האלו יש מן הייחודי אך גם מן המשותף, והמכנה המשותף הרחב והברור ביותר הוא הצורך באנשי מקצוע מיומנים, העשויים להתערב באופן יעיל ולגרום לשינוי הרצוי. לשם כך נחוצים הן הבנה מעמיקה של האטיולוגיה, האפיונים והצרכים של שתי תת-הקבוצות הללו והן ידע עמוק של שיטות ההתערבות המיוחדות המתאימות לכל אחת מהן.

בחלק הרביעי מובאים שני מאמרים פרי עטם של מטפלים בני הדור הצעיר והמעודכן, המייצגים את החדשנות בשדה ומתמודדים עם המציאות הווירטואלית במרחבי רשת האינטרנט, המייצרת תופעות, בעיות, קהילות ואף אמצעי התערבות חדשים; האחד הוא מאמרם של אורית מנור-מולדון (בוגרת המסלול) ופרופ' שלמה רומי, העוסקים בהשוואה של שימושי האינטרנט של בני נוער במצוקה לעומת בני נוער נורמטיבי, ומציעים להסיק מסקנות אופרטיביות בנוגע לשיטות התערבות מתאימות; השני הוא מאמרם של מירן בוניאל-נסים ופרופ' עזי ברק, העוסק בקבוצות תמיכה המתפתחות באינטרנט, ומשמשות לעתים עוגן ולעתים זירת הרפתקאות לסובלים מהפרעות אכילה.

הספרים שסקירתם מובאת בחוברת זו עוסקים גם הם באוכלוסיות שאליהן מתייחסת עבודתם של עובדי טיפול וקידום נוער: ד"ר אמיתי המנחם סוקר את ספרם של ד"ר מאיר חובב, ד"ר חיים מהל וד"ר מרים גולן, "מסיכון לסיכון: התערבויות טיפוליות בנוער עובר חוק ובצעירים במצוקה"; ד"ר אורי תימור דן בספרם של פרופ' ישראל קים, ד"ר יעקב בר-זהר וד"ר לוי עדן, "קרבנות: אכיפת החוק, מין וחברה"; פרופ' מאיר טייכמן סוקר את "תרמילאים וסמים: תיעוד, מחקר, טיפול ומניעה", קובץ מאמרים ופרקי יומן בעריכתה של חגית בוני-נח; חוברת ההדרכה "שיטת היישוג כמתודה טיפולית בקרב בני נוער וצעירים בסיכון: תיאוריה, דגם הפעלה ודרכי התערבות", פרי עטו של ד"ר אברהם לוי, נסקרת על ידי.

לסיום, ברצוני להודות לחברי המערכת המייעצת והמערכת של "מפגש", ובמיוחד לעורך הראשי ד"ר אמיתי המנחם, ידידי זה שנים רבות, ולרכזת המערכת מרים גילת, הרוח החיה, המארגנת והמדרבנת, על האמון שנתנו בי ועל תמיכתם לאורך כל תהליך ההפקה של חוברת זו. חוות דעתם השקולה והעניינית והאפשרות להתיעצות חברית בכל עת ובכל עניין עזרו לי בתהליך העריכה המורכב. ולבסוף, אני מודה לכל הכותבים המכובדים, ששיתפו פעולה ברוח טובה למען הפקתה של החוברת. אני מקווה שהקוראים ייהנו וייתרמו מהמגוון המצוי בה.

מקורות

- גרופר, ע' (2007). הכישורים המקצועיים של עובדים חינוכיים-סוציאליים הנדרשים לשם הכרה מקצועית – מסגרת מושגית. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 25, 115–137.
- החלטת המועצה להשכלה גבוהה (מס' 1084/10) מתווים מנחים להכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל (2006) – דו"ח ועדת אריאב. זמין באתר <https://beitberl.ac.il>
- המנחם, א' וכפיר, ד' (1994). ההכשרה והעיסוק בקידום נוער במצוקה: הכשרה אקדמית לקראת פרופסיה. **חברה ורווחה – רבעון לעבודה סוציאלית**, טו, 99–112.
- להב, ח' ושמש, א' (2003). עובדי קידום הנוער בישראל 2003: הפרופיל האישי והמקצועי של העובדים ביחידות לקידום נוער שבפיקוח משרד החינוך. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 18, 25–40.
- רוזנפלד, י' (1997). למידה מהצלחות – כיצד לעצב עבודה סוציאלית ההולמת את מיועדיה. **חברה ורווחה**, יז(4), עמ' 361–377.
- שמיד, ה' (2006). **דין וחשבון הוועדה הציבורית לבדיקת מצבם של ילדים ובני נוער במצוקה**. ירושלים: משרד ראש הממשלה ומשרד הרווחה.